

การพัฒนาการจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
กรณีศึกษา ตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

Development of Small and Micro Community Enterprise's Management for Eco-tourism : A Case Study Of Nanongtum Sub-District, Amploe Chumphare, Khonkaen Province.

จินตนา สมสวัสดิ์¹ อนุรักษ์ ทองสุโขวงศ์² และ อารีย์ นัยพินิจ³

¹ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

123 ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002 โทรศัพท์ : 043 202401 E-mail: chisom@kku.ac.th

² คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

123 ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002 โทรศัพท์ : 043 202401 E-mail: anuton@kku.ac.th

³ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

123 ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002 โทรศัพท์ : 043 :202401 E-mail : aree@kku.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น โดยใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participation Action research) เครื่องมือที่ใช้วิจัยคือเทคนิคการวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง (SWOT Analysis) และ แบบประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน ผลการวิเคราะห์ พบว่าตำบลนาหนองทุ่ม มีจุดแข็งคือมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และชาวบ้านยังมีวิถีชีวิตแบบชนบทดั้งเดิม จุดอ่อนคือแหล่งท่องเที่ยวยังไม่ได้รับการพัฒนา เส้นทางคมนาคมไม่สะดวก และขาดการส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพ แต่มีโอกาสในการพัฒนาเพราะมีหน่วยงานสนับสนุนและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้รับความนิยมสูง และมีอุปสรรคคือแหล่งท่องเที่ยวบางส่วนอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ส่วนผลการประเมินศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนพบว่า มีศักยภาพค่อนข้างต่ำ อยู่ในช่วงต้องปรับปรุงถึงปานกลาง โดยมีปัญหาในประเด็นหลัก คือ 1) การจัดตั้งกลุ่มส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นแบบหลวม ๆ 2) ผลิตภัณฑ์ขาดการพัฒนา 3) ไม่มีความรู้ด้านการบริหารจัดการ นอกจากนี้ กลุ่มอาชีพเป็นวิสาหกิจที่ใช้วัตถุดิบจากภายนอกชุมชนแบบพึ่งพาจากภายนอก ขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งจากการระดมความคิดเห็นแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดย 1) ให้มีการจัดการท่องเที่ยวแบบสัมผัสวัฒนธรรมชุมชน 2) อบรมให้ความรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นของที่ระลึก และความรู้ด้านการจัดการ การเงิน/บัญชี และการตลาด ให้ผู้นำกลุ่มอาชีพ 3) ควรมีการส่งเสริมให้มีระเบียบกลุ่มอาชีพ และการจัดโครงสร้างองค์กรเพื่อให้การบริหารจัดการกลุ่มอาชีพแบบมีส่วนร่วม และ 4) สร้างความร่วมมือกับอุทยานแห่งชาติและหน่วยงานการท่องเที่ยวและมีการประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต่อไป

คำสำคัญ : วิสาหกิจชุมชน, เศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

The purpose of this research is to develop Community Enterprise Management for eco-tourism at Nanongtum sub-district Amploe Chumphare, Khonkaen Province. Using Participation Action Research by SWOT Analysis and Query of potential Assessment. The finding revealed from

the SWOT analysis, the strengths is the conservative nature and culture preservation of the villagers. The weaknesses are the following; the eco-tourism is rather underdeveloped, the transportation facility is not sufficient, and lack of the occupation group. The opportunities are the following; there exist a supporting organization, and the conservative eco-tourism is becoming popular. The threat is just that some of the tourism sites are located in the national park. For the potential evaluation, it was founded that the occupational groups are at the low potential of success, they are at moderate to improvement level with three main problems. They are (1) the establishment of the occupational group is too loose, (2) lack of product development, and (3) lack of the knowledge of management. In addition, all the occupational groups rely on raw materials from outside the community. There are low degrees of participation among group members. From the brainstorming it was agreed that the following are needed: [1] the establishment of home stay tourism [2] Knowledge development in the field of management, finance, accounting, product development, packaging and marketing for leading members of occupational groups. [3] Re-organization of the occupational group for the stronger degree of participation among group member. And [4] Cooperation with the National Park and travel agencies and public relations to promote eco-tourism

Keywords: Small and Micro Community Enterprise, the economic self-sufficiency

1. บทนำ

การท่องเที่ยวจะสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ เช่น หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ กองทุนชุมชน การพัฒนาอาชีพและฝีมือแรงงาน ทัศนกรรมพื้นบ้าน เกษตรปลอดภัยจากสารพิษ เป็นต้น และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะนำไปสู่การสร้างดุลยภาพระหว่างการผลิตในภาคเกษตรกรรม กับการประกอบอาชีพเสริมของชาวบ้านที่เชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรของชุมชน เพื่อให้

สามารถสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยการสนับสนุนให้ชุมชนใช้ภูมิปัญญาและทรัพยากรภายในท้องถิ่น มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยมีการพัฒนาให้มีมูลค่าเพิ่ม สร้างเศรษฐกิจในระดับฐานราก เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้น โดยรวมกลุ่มกันประกอบการในแนวทาง “วิสาหกิจชุมชน” [1] ที่มีจุดมุ่งหมายสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย เพื่อสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ซึ่งมีหลักและแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญคือ เป็นการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงองค์ประกอบหลักได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว โดยมุ่งให้เกิดผล เกิดความพอเพียงทั้งในระดับ ของครัวเรือน กลุ่ม/องค์กรและเครือข่าย และชุมชนโดยรวม หรือสูงขึ้นไปถึงในระดับสังคมและประเทศชาติ

ตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น เป็นพื้นที่เป้าหมายของชุดโครงการวิจัย การพัฒนาชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืน มีขอบเขตการวิจัยในชุมชนที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งตำบลนาหนองหุ้ม มีประชากรส่วนใหญ่จะอพยพมาจากจังหวัดใกล้เคียงและจังหวัดอื่นๆ ได้แก่ จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดสกลนคร โดยอพยพมาทำอาชีพการเกษตรปลูกพืชไร่ ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วต่างๆ เนื่องจากพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ ต่อมาทางราชการได้ประกาศให้พื้นที่ที่ใช้ในการปลูกพืชไร่เป็นเขตอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน ทำให้มีการอพยพจากบริเวณดังกล่าวมาตั้งหมู่บ้านใหม่อยู่นอกเขตอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน บางส่วนไปรวมกับหมู่บ้านดั้งเดิมซึ่งตั้งอยู่ก่อนแล้วนอกเขตอุทยานฯ มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สำคัญได้แก่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติภูผาม่าน ตลาดชุมชน ตลาดริมทาง ถ้ำผานาคราช ไร่ข้าวไร่ บ้านดิน น้ำตกปลาทอง ถ้ำเกล็ดแก้ว ถ้ำลายแทง ศูนย์วิจัยกัญญาป่าไม้ ศูนย์ดับไฟป่า สถานีวิทยุตั้งลาน อุทยานแห่งชาติภูผาม่าน ศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตร ป่าชุมชนบ้านหนองจาน และป่าชุมชนชำผักหนาม ซึ่งมีการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเพื่อประกอบการตามแนวทางวิสาหกิจชุมชน จำนวน 19 กลุ่ม แต่มีการดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน เพียง 5 กลุ่ม ดังรายละเอียดในตารางที่ 1 จึงมีความจำเป็นต้องมีการศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการวิสาหกิจชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งและชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

2.1 เพื่อศึกษาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน ในตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

2.2 เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาการจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ของตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

ตารางที่ 1 ทะเบียนกลุ่มอาชีพ ประจำปี พ.ศ. 2552 ตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

ลำดับที่	ชื่อกลุ่ม/องค์กรชุมชน	จำนวนสมาชิก (ครัวเรือน)	จำนวนทุนหมุนเวียน	หมายเหตุ
1	กลุ่มกระเช้าดอกไม้	20	2,000.-	
2	กลุ่มแม่บ้านห้วยอีเปาะ	18	4,000.-	
3	กลุ่มเย็บผ้า	12	9,000.-	
4	เครือข่ายกลุ่มสตรีทำวิกผม	30	95,000.-	
5	กลุ่มทอผ้า/ตัดเย็บ	9	8,000.-	
6	กลุ่มจักสานแข่งปลาทุ	50	ไม่มี	
7	กลุ่มทำวิกผมบ้านวังยาวน้อย	11	60,000.-	ดำเนินการ
8	กลุ่มผู้ปลูกพริก	14	30,000.-	
9	กลุ่มเลี้ยงโคเนื้อ	-	-	
10	กลุ่มแม่บ้านอาหารไทย	9	13,300.-	
11	กลุ่มทำวิกผม	5	45,000.-	
12	กลุ่มจักสาน	5	ไม่มี	
13	กลุ่มทอผ้า	15	8,000.-	
14	กลุ่มสตรีเย็บผ้า	15	-	ดำเนินการ
15	กลุ่มปลูกหมอนเลี้ยงไหม	15	-	
16	กลุ่มสตรีบ้านวังคักดา	21	20,000.-	
17	กลุ่มสหกรณ์ทำปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด	41		ดำเนินการ
18	กลุ่มสตรีสหกรณ์	35		ดำเนินการ
19	กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	33		เริ่มดำเนินการ

ที่มา : ทะเบียนกลุ่มอาชีพ องค์การบริหารส่วนตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

3. วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาเรื่องการพัฒนาการจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการวิสาหกิจชุมชนที่เหมาะสม เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participation Action research –PAR) [2] โดยมีการดำเนินการวิจัยดังนี้

3.1 การรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพที่จดทะเบียนกับทางราชการและยังมีดำเนินงาน จำนวน 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านโนนซาด กลุ่มเย็บผ้าสตรีบ้านชำผักหนาม กลุ่มวิกผม กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ และกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อประเมินศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน และการวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง โอกาสและอุปสรรค โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการทำ Focus Group ผู้บริหาร/ผู้นำชุมชน ผู้นำและสมาชิกวิสาหกิจชุมชน

2. การประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน โดยใช้แบบประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน [3] ซึ่งพัฒนาขึ้นจากกรมส่งเสริมการเกษตร และสถาบันเพิ่มผลผลิต ตามแนวทางการจัดการคุณภาพโดยรวม

(Total Quality Management) ซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย 7 ประเด็น คือ

ส่วนที่ 1 การประเมินกระบวนการ ประกอบด้วย 6 ประเด็น คือ ทิศทางวิสาหกิจชุมชน การวางแผนดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน การบริหารการตลาด การจัดการความรู้ และข้อมูลข่าวสาร การบริหารสมาชิกวิสาหกิจชุมชน และกระบวนการจัดการสินค้าและบริการ

ส่วนที่ 2 การประเมินผลลัพธ์ การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน นำข้อมูลที่ได้มาหาระดับศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน ได้ดังนี้

ก. การกำหนดคะแนน 3 ระดับ คือ ดี ปานกลาง และ ต้องปรับปรุง

ข. การหาคะแนนที่ห่างกันในแต่ละช่วงชั้น

$$\frac{\text{คะแนนสูงสุด}-\text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} = \frac{3-1}{3} = 0.66$$

ค. การกำหนดระดับช่วงคะแนนในแต่ละชั้น ได้ดังนี้

- ระดับคะแนน 2.34-3.00 คะแนน มีศักยภาพระดับ ดี
- ระดับคะแนน 1.67-2.33 คะแนน มีศักยภาพระดับ ปานกลาง
- ระดับคะแนน 1.00-1.66 คะแนน ศักยภาพระดับ ต้องปรับปรุง

3.2 การวิเคราะห์และประมวลผล

ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งต่าง ๆ และพัฒนารูปแบบการจัดการวิสาหกิจชุมชน โดยการวิเคราะห์ประเมินศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรค (SWOT) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งสองส่วน มาวิเคราะห์ประมวลผล เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จุดโดยเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ การอภิปรายแลกเปลี่ยนโดยการจัดประชุมกลุ่มเฉพาะ (Focus Group) จากสมาชิกกลุ่มอาชีพ ผู้บริหารท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน ด้วยเทคนิคกระบวนการ A-I-C ในการวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วันที่ 15 มีนาคม 2553 การชี้แจงชุดโครงการวิจัย ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำวิสาหกิจชุมชน ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล และเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรตำบลนาหนองพุ่ม

ขั้นตอนที่ 2 วันที่ 2 เมษายน 2553 เพื่อศึกษาข้อมูลศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน โดยการจัดประชุมกลุ่มเฉพาะ (Focus group) ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้แก่ ผู้นำวิสาหกิจชุมชน และสมาชิก ทั้ง 5 กลุ่มอาชีพ ได้แก่ กลุ่มสตรีสหกรณ์ กลุ่มเย็บผ้า กลุ่มวิกรม กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ขั้นตอนที่ 3 วันที่ 7 พฤษภาคม 2553 จัดเวทีประชาคม เพื่อให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชน ผู้บริหาร อบต. ผู้แทนจากอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน ผู้แทนจากสำนักงานเกษตรตำบล ในการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรค ในการพัฒนา และระดมสมองแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ขั้นตอนที่ 4 เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2553 จัดอบรมเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีและแนวทางการ พัฒนาวิสาหกิจชุมชน ตำบลนาหนองพุ่ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ผู้เข้าร่วมอบรมได้แก่สมาชิกวิสาหกิจชุมชน ผู้บริหาร อบต. ผู้แทนจากอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน ผู้แทนจากสำนักงานเกษตรตำบลนาหนองพุ่ม

จากการประเมินศักยภาพแต่ละประเด็นมาพิจารณาร่วมกับผลการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคของแต่ละวิสาหกิจชุมชน โดยใช้เครื่องมือเมตริกซ์โทร์ (Matrix TOWS Analysis) [4] เพื่อการกำหนดกลยุทธ์และรูปแบบการพัฒนาการจัดการวิสาหกิจชุมชนต่อไป

4. ผลการศึกษา

ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการวิสาหกิจชุมชนโดยวิเคราะห์ประมวลผล จากการประเมินศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชน และการวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง ได้ผลการศึกษาดังนี้

4.1 ผลการประเมินศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน

จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของคนในชุมชนตำบลนาหนองพุ่ม ซึ่งได้ กลุ่มอาชีพที่ดำเนินการในปัจจุบันและได้จดทะเบียนกับทางราชการ จำนวน 5 กลุ่มได้แก่ กลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านโนนชาติ กลุ่มเย็บผ้าสตรีบ้านชำผักหนาม กลุ่มวิกรม กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ และกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งจากการลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลภาคสนามได้ผลการประเมินศักยภาพกลุ่มอาชีพด้วยกระบวนการกลุ่ม (Focus group) เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2553 ได้ทราบระดับความเข้มแข็งและผลลัพธ์ของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน สามารถวางแผนพัฒนาได้ตามความพร้อมของแต่ละวิสาหกิจชุมชน ได้ผลสรุปดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน

กลุ่มอาชีพ	ระดับคะแนน	ผลการประเมินศักยภาพ
กลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านโนนชาติ	1.63	ปานกลาง
กลุ่มเย็บผ้าสตรีบ้านชำผักหนาม	1.35	ต้องปรับปรุง
กลุ่มวิกรม	1.63	ปานกลาง
กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ	2.14	ปานกลาง
กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	1.00	ต้องปรับปรุง

ที่มา : จากการสำรวจและคำนวณ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิและบทสัมภาษณ์ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 5 กลุ่ม จะเห็นได้ว่าแต่ละกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะมีแนวทางการวางแผน การดำเนินงานและ การบริหารจัดการกลุ่มที่คล้ายกัน ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า กลุ่มประสบปัญหาในการบริหารจัดการ ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา (Analyze Cause) โดยใช้ ได้ดังนี้

1) ด้านการจัดการ

วิสาหกิจชุมชนทั้ง 5 กลุ่ม มีปัญหาด้านการจัดการ กล่าวคือ การจัดโครงสร้างองค์กร ไม่ชัดเจน ขาดความรู้ด้านการจัดการ ขาดการวางแผนควบคุม ขาดแรงจูงใจในการทำงาน

2) ด้านการผลิต

กลุ่มอาชีพของตำบลนาหนองพุ่ม ขาดความรู้ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดย 3 กลุ่มอาชีพ ได้แก่ กลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านโนนชาติ กลุ่มเย็บผ้าสตรีบ้านชำผักหนาม และกลุ่มวิกรม จากทั้งหมด 5 กลุ่มอาชีพข้างต้นจำเป็นต้องอาศัยวัตถุดิบในการผลิตจากภายนอกชุมชน ไม่มีการควบคุมกระบวนการผลิต และไม่มีการวางแผนการผลิต โดยจะผลิตสินค้าตามคำสั่งซื้อ ตลอดจนข้อจำกัดในการผลิตสินค้า โดยจะผลิตสินค้าหลังจากที่ว่างจากการทำงานหลักเท่านั้น

3) ด้านการเงินและบัญชี

กลุ่มอาชีพของตำบลนาหนองทุ่ม ยังไม่มีการจัดทำบัญชีอย่างเป็นระบบ เป็นการจดบันทึกรายรับ รายจ่าย ทำให้กลุ่มอาชีพไม่รู้จักสถานะทางการเงินที่แท้จริง และประสบปัญหาด้านต้นทุนการผลิตสูง

4) ด้านการตลาด

กลุ่มอาชีพของตำบลนาหนองทุ่ม ไม่มีการประชาสัมพันธ์สินค้า และช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ไม่แน่นอนจำกัดแต่เพียงตามแหล่งที่ราชการสนับสนุน เช่น งานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ งานกาชาดของอำเภอ งานเกษตรภาคอีสาน และไม่มีการประมาณยอดขายที่แท้จริงทำให้การกำหนดราคาอยู่ในระดับค่อนข้างสูง ซึ่งไม่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่ตั้งไว้

4.2 ผลการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคของชุมชน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ข้อมูลจากการระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนได้ผลการศึกษาวิเคราะห์ SWOT ตำบลนาหนองทุ่ม ผู้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พบว่า

1) จุดแข็ง (Strength)

1.1) มีธรรมชาติที่สวยงามเป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ พืชพันธุ์ท้องถิ่น, ตลาดชุมชน, ตลาดริมทาง, ถ้ำผานาคราช, ไร่ข้าว, บ้านดิน, น้ำตกพลาญทอง, ถ้ำเกล็ดแก้ว, ถ้ำลายแทง, ศูนย์วิจัยกีฏวิทยาป่าไม้, ศูนย์ดับไฟป่า, สถานีวิทยุตั้งลาน, อุทยานแห่งชาติภูผาม่าน, ศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตร, ป่าชุมชนบ้านหนองจาน, ป่าชุมชนข้าฝักหนาม

1.2) ชาวบ้านยังมีวิถีชีวิตดั้งเดิมแบบชนบทและมีความร่วมมือในระดับสูง

2) จุดอ่อน (Weaknesses)

2.1) แหล่งท่องเที่ยวในตำบลนาหนองทุ่มยังได้รับการพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และขาดความพร้อมด้านอุปกรณ์เพื่อสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยว เช่น ป้ายบอกทาง

2.2) ถนน/เส้นทางที่เข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวขาดการพัฒนา ถนนส่วนใหญ่ยังเป็นถนนดิน/ลูกรังทำให้การเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวไม่สะดวก

2.3) อบต.นาหนองทุ่ม ไม่มีการกำหนดเป้าหมาย แผนปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาผู้นำและขาดการส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพ

2.4) กลุ่มอาชีพที่มีการรวมกลุ่มในปัจจุบันขาดความรู้ด้านการจัดการการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพ ไม่มีการจดบันทึกและรวบรวมข้อมูลด้านการเงินและบัญชีปฏิบัติอย่างเป็นระบบ ขาดผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อต่อยอดจากการท่องเที่ยว เช่น ของที่ระลึกจากทรัพยากรหรือวัตถุดิบในชุมชนที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชน

3) โอกาสในการพัฒนา (Opportunities)

3.1) มีหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวสนับสนุน อาทิ อบต.นาหนองทุ่ม ให้การสนับสนุนกิจกรรม พัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว เช่น ไฟฟ้าสว่างภายในและรอบบริเวณถ้ำผานาคราช และสนับสนุนงบประมาณในการส่งเสริมกลุ่มอาชีพ รวมทั้งสำนักงานเกษตรอำเภอชุมแพ และอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน

3.2) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้รับความนิยม/สนใจจากนักท่องเที่ยวสูง

4) อุปสรรค (Threats)

4.1) ขาดการตัดสินใจเด็ดขาดของอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน เนื่องจากพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวส่วนหนึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์และพัฒนาได้เต็มที่เพราะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย

4.2) มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวน้อย ทำให้มีรายได้เพิ่มไม่เพียงพอ

5) แนวทางการพัฒนาการจัดการวิสาหกิจชุมชน

ผลจากการวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มอาชีพ และข้อมูลจุดอ่อนจุดแข็งโอกาสและอุปสรรค โดยการจัดประชุมเวทีประชาคมเพื่อเป้าหมายในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จากจุดอ่อนที่ควรพัฒนาและจุดแข็งที่ควรส่งเสริมสนับสนุน ของการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน ได้แนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ดังนี้

5.1) พัฒนาผลิตภัณฑ์และการผลิตของวิสาหกิจชุมชนที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของตำบลนาหนองทุ่ม เพื่อเป็นของที่ระลึกจากการท่องเที่ยว และพัฒนารูปแบบอาหารพื้นบ้านของตำบลนาหนองทุ่มที่มีลักษณะเด่น เช่น ข้าวเหนียวไร่ ผักหวาน ลำไยและผลไม้อื่น ๆ เพื่อสร้างลักษณะเด่นให้กับแหล่งท่องเที่ยวในการพัฒนาการท่องเที่ยวสัมผัสวัฒนธรรม (Home stay) จัดระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และปราชญ์ชาวบ้านให้กับเยาวชนในท้องถิ่น รวมทั้งการจัดอบรมมัคคุเทศก์น้อยเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5.2) พัฒนาความรู้ในการจัดการกลุ่มอาชีพ การจัดโครงสร้างองค์กร การบันทึกบัญชี การจัดสรรรายได้และเงินปันผล เพื่อให้การรวมกลุ่มอาชีพมีความเข้มแข็ง และสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5.3) จุดแข็งที่ควรส่งเสริมและพัฒนา ที่จะส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ต่อชุมชน คือ ชาวบ้านมีความสามัคคี และความร่วมมือกันสูง เป็นจุดเด่นที่จะทำให้เมื่อมีการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวแล้ว จะส่งผลให้รายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้น ประกอบกับการที่ตำบลนาหนองทุ่มมีแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งจัดควรจัดเส้นทางท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยว

6) แผนการพัฒนาการจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจากดำเนินการรวบรวมข้อมูลแบบมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกัน จึงขอเสนอแผนและโครงการพัฒนาการจัดการวิสาหกิจชุมชน ตำบลนาหนองทุ่มเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังรายละเอียดแผนพัฒนาและโครงการ ดังนี้

วิสัยทัศน์องค์กรรวมของชุมชน “เป็นชุมชนแห่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน”

แผนงาน : แผนพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

โครงการ : (1) พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน

กิจกรรม -ส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ตามแบบวิถีชีวิตของคนในชุมชน

-จัดแสดงสินค้าที่ระลึกให้ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ให้เข้าไปซื้อภายในร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก

โครงการ (2) พัฒนาการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพ

กิจกรรม -จัดทำคู่มือแผนปฏิบัติการ ภายในกลุ่มอาชีพ

-จัดทำแผนธุรกิจของกลุ่มอาชีพให้มีความชัดเจน เพื่อของงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ

-อบรมให้ความรู้ด้านการจัดการ การเงิน/บัญชี และการตลาดให้กับผู้นำกลุ่มอาชีพ

โครงการ (3) ส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวแบบสัมผัสวัฒนธรรมชนบท (Home stay)

กิจกรรม -จัดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบโฮมสเตย์โดยเน้นให้เกิดการเรียนรู้การใช้ชีวิตแบบชนบท

- จัดทำโครงการส่งเสริมการขายโดยเน้นการท่องเที่ยวตามกลุ่มอายุของนักท่องเที่ยว ได้แก่ วัยเด็ก(อายุต่ำกว่า15ขวบ) กลุ่มวัยรุ่น(16-30ปี) กลุ่มวัยผู้ใหญ่ (ตั้งแต่ 30 ปี ขึ้นไป)

โครงการ (4) พัฒนาคือความร่วมมือกับหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว

กิจกรรม -เพื่อสร้างความร่วมมือกับกรมอุทยานฯ

-เพื่อสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวพัฒนาการท่องเที่ยว

โครงการ (5) พัฒนาการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว

กิจกรรม -จัดแสดงนิทรรศการ ตามงานต่างๆ เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพ และความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว

-ติดต่อหน่วยงานด้านสื่อ เพื่อจัดทำสารนิเทศประชาสัมพันธ์ตามสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆได้แก่ป้ายไวเนลแผ่นพับและนิตยสารการท่องเที่ยว

-จัดทำคู่มือการท่องเที่ยวและเส้นทางท่องเที่ยวของอำเภอชุมแพให้มีความทันสมัย

5. บทสรุป

จากผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากจุดอ่อนจุดแข็งโอกาสและอุปสรรค และศักยภาพของกลุ่มอาชีพ พบว่า กลุ่มอาชีพของตำบลนาหนองทุ่ม มีศักยภาพค่อนข้างต่ำ อยู่ในช่วงต้องปรับปรุงถึงปานกลาง โดยมีปัญหาในประเด็นหลัก คือ 1) การจัดตั้งกลุ่มส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นแบบหลวม ๆ 2) ผลผลิตขาดการพัฒนา 3) ไม่มีความรู้ด้านการบริหารจัดการ โดยกลุ่มอาชีพเป็นวิสาหกิจใช้วัตถุดิบจากภายนอกชุมชน แบบพึ่งพาจากภายนอก ขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มส่งผลทำให้กลุ่มขาดแนวทางหรือความคิดเป็นของตนเอง ซึ่งจากการระดมความคิดเห็นแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีการจัดการท่องเที่ยวแบบสัมผัสวัฒนธรรมชนบทและอบรมให้ความรู้เรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นของที่ระลึก และพัฒนาความรู้ด้านการจัดการ การเงิน/บัญชี และการตลาด ให้ผู้นำกลุ่มอาชีพส่งเสริมให้มีระเบียบกลุ่มอาชีพ และการจัดโครงสร้างองค์กรเพื่อให้การบริหารจัดการกลุ่มอาชีพแบบมีส่วนร่วมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืนต่อไป

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ควรมีการส่งเสริมให้องค์กรท้องถิ่น โดยเฉพาะ อบต. และสถาบันการศึกษาทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โดยจัดการศึกษาให้เชื่อมโยงกับสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มอาชีพ

2. ควรนำข้อค้นพบที่เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนากลุ่มอาชีพที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ไปประยุกต์ใช้เพื่อเป็นบทเรียนในการพัฒนาคุณภาพของเครือข่ายกลุ่มอาชีพอย่างต่อเนื่อง

6.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพที่พัฒนาแล้ว สร้างเครือข่ายเพื่อสร้างความเข้มแข็ง ให้วิสาหกิจชุมชน

2. ควรมีการศึกษาเจาะลึกในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพที่มีความเข้มแข็ง เพื่อพัฒนาให้เป็นอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมต่อไป

7. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนโครงการวิจัย ประเภทอุดหนุนทั่วไป ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2552 จาก มหาวิทยาลัย ขอนแก่น และด้วยความร่วมมือของนักศึกษาศาสตราจารย์ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล องค์การบริหารส่วนตำบลนาหนองทุ่ม ผู้นำชุมชน ผู้นำวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนสมาชิกของวิสาหกิจชุมชน ตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ต้องขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

8. เอกสารอ้างอิง

- [1] มนูญ สอนเกิด, เศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน ความต่างที่ทับซ้อนและต่อเนื่องเพื่อความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก (Online) Available [www.http://www.cdd.go.th](http://www.cdd.go.th).ค้นเมื่อ [2552, กันยายน 16]
- [2] พันธุ์ทิพย์ งามสูตร(2540) การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม, สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ
- [3] คู่มือการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน, สำนักงานเขานุกการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร. **กลุ่มงานพัฒนาและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน** (Online) Available [www.http://www.doae.go.th](http://www.doae.go.th).ค้นเมื่อ [2552, มิถุนายน 18]
- [4] Charles W.L.Hill/Gareth R.Jones.Strategic Management and Integrated Approach.3nd